

לתולדות „הלבנון” הירושלמי

(מאה שנה להופעתו)

מאת א. ר. מלאכי

הופעת „הלבנון”, העיתון הראשון בארץ-ישראל, חלה בימי ריב בעדה האשכנזית בירושלים, ולא בין עדת הפרושים והחסידים (כפי שכתב ז. רביד במאמרו על „הלבנון” ב„הדואר”), כי אם בעדת הפרושים עצמה. ראשיתה של מחלוקת זו נעוצה בשנת תרי”ח, שאז התהוותה אופוזיציה להגמוניה של ר’ ישעיה בארדאקי ור’ שמואל סאלאנט ולהנהגה הרשמית של העדה שהביאה להתפוררות כולל הפרושים והתפצלותו לכמה כוללים. בראש אופוזיציה זו עמד ר’ מנחם מנדל ירושלימסקי, שבירושלים היה ידוע בשם ר’ מנדל יאנובר, תלמיד חכם ועסקן חרוץ, בעל יוזמה ומרץ, והוא חתנו של ר’ אליהו דייכס, מגאוני ירושלים ומתנגדו של ר’ שמואל סאלאנט.

כחמש שנים הבהבה אש המחלוקת עד שפרצה בשנת תרכ”ג באון וחצתה את העדה לשתיים. הרבנים ומנהיגי העדה מצד אחד, ור’ מנדל יאנובר ואנשיו מצד שני.

זמן מועט לפני פרוץ הריב פתחו שלושה אברכים ירושלמיים, והם: יחיאל ברי”ל, מיכל הכהן ויואל משה סאלומון, בית-דפוס בירושלים. היה זה בית-הדפוס השני בירושלים, כי משכבר הימים היה קיים בית-דפוסו של ר’ ישראל ב”ק, שבראשית שנות הארבעים העביר את בית-דפוסו מצפת לירושלים, וכדי לחזק את ידיו נתנו לו רבני הספרדים והאשכנזים הסכמות והזהרות על השגת גבול בפתיחת בית דפוס חדש בירושלים.

בפתיחת בית הדפוס של שלושת השותפים העמידו את עצמם כמתחרים לב”ק ופרצו בזה את הגדר שגדרו חכמי ירושלים בפתיחת בית-דפוס. הם עשו זאת בהסכמתם החשאית של רבני הפרושים ומנהיגי העדה, שחפצו להוציא את המונופולין על בית-הדפוס מידי ר’ ישראל ב”ק, שהיה מנהיג החסידים בירושלים.

עבודה רבה לא היתה למדפיסים החדשים, ובהיות שלשלתם היתה נטייה ל„השכלה” והראשון שבהם — ברי”ל — כבר ניסה לכתוב כתבות ב„המגיד”, עלה בדעתם להוציא עתון שימלא את חוסר העבודה בבית-דפוסם. בר”ח אדר תרכ”ג יצא הגיליון הראשון של „הלבנון”, שהכיל ארבעה עמודים בתבנית פוליו, שמחציתו היתה מוקדשת לחידושי תורה ומאמרים תורניים, ונקראה בשם „כבוד הלבנון”. אחר כך הגדילו את מספר העמודים, מארבעה לשמונה. העיתון יצא „לאור לעת עתה פעם אחת בחודש”, כפי שנאמר בכותרת, ומטרתו — להיות „מבשר שלום ירושלים, משמיע חדשות מארץ הקדושה בכללה, מודיע נעלמות מארץ סוריא וארץ תימן ומדינות הודו” וגם להביא „חידושי תורה מהיושבים

לפני ה' בהררי קודש", ולתת בכלל "כל דבר אשר ישתוקק איש מישראל לדעתו". חידושי התורה הכילו מחצית הגיליון וחלק זה נקרא, כאמור, בשם "כבוד הלבנון".

בית הדפוס כהעתון היה סיוע רב למנהיגי עדת הפרושים ובפרוץ המחלוקת היו שניהם כלי־שרת להם. בבית־הדפוס החדש נדפס הקונטרס "אמת ומשפט" נגד ר' מנדל ירושלימסקי וסייעתו, וב"הלבנון" הגיבו העורכים על ריב זה לטובת ההנהגה הרשמית, עד שהעתון היה בטאון חצי־רשמי של ההנהגה הרשמית של הפרושים. ובית דין הגדול של האשכנזים גם נתנו את הסכמתם על בית־הדפוס והעתון. בתעודתם שנדפסה בראש הגיליון הרביעי של "הלבנון", והם גדולי רבני ירושלים בימים ההם, ר' משה יהודה ליב מקוטנא (בעל "זית רענן" ו"תפארת ירושלים"), ר' מאיר אירבוך ור' שמואל סאלאנט, הם אומרים: "מה מאוד שמחים אנחנו ונהנים ממלאכת מחשבת המופלגים הנכבדים יקירי ערך הנזן[כרים] אשר הקימו דפוס חדש בציון למען הטריף לחם חוקם ביגיע כפיהם. ותעלה לראשם ברכותינו כי יראו פרי בעמלם, ובקשתינו אשר לא ישיגו גבולם בכל עניין אשר יתחילו להדפיס פעה"ק לבלי יוגרם להם היזק ח"ו. כן בקשתנו, כי אחינו יחזיקו בידם בדבר הוצאת מכתב העת הלבנון היוצא לאור מאתם. היה בתעודה זו משום חיזוק ידיהם של השותפים והעורכים־המול"ים וגם הסכמה רשמית מצדם על מפעל זה, שבמובן ידוע הפך עניין ציבורי. בהזרתם על השגת גבולם "בכל עניין אשר יתחילו להדפיס" התכוונו גם להוצאת עתון, כאילו ליבם ניבא להם שגם ר' ישראל ב"ק יגש להוציא עתון שני בירושלים. בראשית הקונטרס "אמת ומשפט", שבו הובא כתב־החרם על ר' מנדל ירושלימסקי, שחתומים עליו עשרה מגדולי ירושלים ((ובראשם הר' משה יהודה ליב מקוטנא, ר' מאיר אירבוך, ר' יוסף זונדל מסאלאנט ור' נחום בהרמ"א לוי), יספרו החתומים גם על ההכנות להוצאת ה"חבצלת" על־ידי ר' ישראל ב"ק, ובסוף הקונטרס כבר יודיעו על הופעת הגיליון הראשון של מכתב־עת, ה"חבצלת", ככלי מבטא של ר' מנדל ירושלימסקי וסייעתו, ומטרתו "להפיץ כתבי עמל ואוון, מרמה ושקר". בהזכירם את שמו של ר' ישראל ב"ק, הם מוצאים לנחוץ להוסיף שהוא "מכולל חסידים ואליונער". בכך הדגישו שסיעת האופוזיציה התקשרה עם החסידים. הם גם מזכירים לגנאי את ראשי סיעה זו: "מנדל יאניוועך ומשנהו שמואל שלמה מהוראדנא (מקובנה) והזקן ר' ליב יעבץ¹ ובן משק ביתו ליבוש כהן² הדיוט מואלקוויסק (פולין) התחברו והשתתפו עם המדפיס" וכו'. בכך התכוונו גם לבטל את תביעותיו של ר' ישראל ב"ק על בעלי הדפוס החדש שהם משיגים את גבולם, ועורכי "הלבנון" אמנם יצאו בהתקפה נגדית על ר' ישראל שהוא משיג את גבולם.

ה"חבצלת" התחילה להופיע באב תרכ"ג, חמשה חודשים אחרי הופעת הגיליון הראשון של "הלבנון".

(1) הוא סבו של הסופר ר' זאב יעבץ.

(2) הוא אבי אפרים כהן, מנהל בתי הספר של "עזרה" בארץ־ישראל.

בראשית הופעתה כבר היתה ה"חבצלת" מתחרה מסוכן ל"הלבנון" והיא גם הדהימה את מנהיגי העדה, כי סיעת האפוזיציה מצאה בה במה להילחם נגדם. ר"י ב"ק גם מצא מקום לגבות את חשבונותיו מן המדפיסים החדשים משיגי גבולו, להתקיפם בעתונו ולעורר דעת-הקהל נגדם. ב"חבצלת" גם ביטלו את "הלבנון" במליצות וחרחיל-לעג, בלי להזכיר את שם העתון. ובעלי "הלבנון" ענו על חרפתם במשל-חידה על "ארז הלבנון", ושאר מליצות, וגם הם לא הזכירו את שם העתון המתחרה. אולם סיעת האפוזיציה התחילה להלחם ב"הלבנון" בגלוי, פגעו בו בספר "דמעת העשוקים" שאזכיר להלן, וחתרו תחתיו במכתבים שהפיצו בחוץ-לארץ, והשפיעו הרבה לרעת "הלבנון".

בקונטרס "אמת ומשפט", שזכר למעלה, יצאו הרבנים ומנהיגי העדה גם נגד ישיבת "עץ חיים" שנוסדה בימים ההם על ידי ר' שאול בנימין הכהן, הרב דראדושקביץ וחבריו בגבאות בית תלמוד התורה, ר' יהודה ליב יעבץ ור' אריה ליב הכהן, שהיו מסיעת ר' מנדל ירושלימסקי. לביסוס הכנסות בית תלמוד התורה והישיבה קנו חצר גדולה, לשם הגרלת הבתים והזוכים בהם יקדישו אותם לבית תלמוד התורה והישיבה. הם הדפיסו תכנית ההגרלה, אבל כיסוד הישיבה, לא היה גם מקנה החצר והגורלות לרצון מנהיגי העדה, ופירסמו פסק-דין בחתימת עשרה מגדולי הרבנים נגד הפצת הגורלות. פסק-הדין ושאר החומר בענין זה נתפרסם בעת שר' שאול בנימין הכהן התכונן לצאת לחוץ לארץ לשם הפצת הגורלות, וחפצו להוציא את הפנקסאות והגורלות מידו ולעכב את נסיעתו. לפי דבריהם, כמעט שהשפיעו על הרש"ב למלא את דרישתם, אבל "כאשר הלך מאתנו נפגע בדוב שכול מענדיל יאניווער ימ"ש הידוע ומשנהו שמואל שלמה מהוראדנא — — — ואך עתה למרות עיני ראשי העדה הק' אנשי אמת יראי ה' חזקו את לבבו ונתנו ידם עמו והיו לאחדים עד הדיחווהו לפי פחת. והוקן מוה' ליב יעבץ אולי לתומו עשה כי נפתה הוא לכל מתעקש והעורב יושב לו מצדו להעלות עשנו ולינוק מדמו, וסרבו נגד הפסק דין וחרחרו ריב ומדון". הרבנים אמרו להוציא את בית הת"ת מידי סיעת ר' מנדל, ובמקצת עלה הדבר בידם. בענין זה נמצא מאמר ב"חבצלת" בשם "דמעת העשוקים". אולם ר' שמואל שלמה מהוראדנא, בכינוי משפחתו בווארסקי, חיבר ספר "דמעת העשוקים" — תשובה לקונטרס "אמת ומשפט", שנדפס בדפוס ר' ישראל ב"ק בשנת תרכ"ד. בספרו זה יצא בדברים קשים נגד "הלבנון" בכלל, והוא גם מאשים את "משה מדפיס בעלי הלבנון". הוא רי"מ סאלומון, שהוא ממחררי הריב ומגדיל את מדורת המחלוקת.

כאמור למעלה, הפיצו ר' מנדל ירושלימסקי וחבריו מכתבים נגד "הלבנון" בהם השמיצו את עורכיו והזיקו לעתון. דבר זה ידוע מתלונות עורכי "הלבנון" שאביא להלן, ומדבריהם ניכר שהאמת בפיהם. בידי גם נמצא מכתב אחד בחתימת ידם של ר' מנדל ירושלימסקי ור' שמואל שלמה בווארסקי, שנכתב בימי עיצומה של המחלוקת בשנת תרכ"ג, ובו כמה פרטים בדבר הריב, מקנה החצר ועניין הגורלות, ונזכרו בו כמה קיפוחים שנתקפחו אנשי סיעת האפוזיציה,

שגרמו לריב והתפרצות המחלוקת, ואף על „הלבנון“ דובר בו. המכתב קרוע בראשו, ומהשורה הראשונה יכולתי להציל רק מלים אחדות, אבל לא את תאריכי היום והחודש. אולם מכיוון שמדובר בו על נסיעת ר' שאול בנימין הכהן, אני משער שנכתב בתמוז, ולא יאוחר מאב, תרכ"ג, שאז עזב רש"ב הכהן את ירושלים ויצא לדרכו לחוץ לארץ.

אני משער שהמכתב נשלח לשקלוב, כי ר' זלמן ריבלין, אחד מאלה שהמכתב נערך אליהם, היה תושב שקלוב. הוא היה בנו של ר' הלל ריבלין, מראשוני העולים לירושלים, ואחי ר' משה מגיד שנשלח מקהילת וילנא לנהל את עדת הפרושים בירושלים, ועלה בשנת תר"א בצוותא חדא עם ר' שמואל סאלאנט. ר' שלמה זלמן ריבלין הוא מחברו של הספר „דברי שלמה“, חידושים על גפ"ת שיצא אחר מותו על-ידי חתנו ותלמידו ר' אשר בר' יקותיאל זלמן לוריא (גם הוא עלה לירושלים), עם הגהות והוספות ממנו בשם „הגהות מהר"ל“ (ווארשה, תרכ"ח), וחלק שני — על עירובין, פסחים יומא, תענית וחגיגה, עם „חידושי מהר"ל“ מחתנו הג"ל (ווילנא, תר"מ). שמותיהם של שני האחרונים, ר' נחום טרייווס ור' אליהו לוריא בלתי ידועים לי.

המכתב נכתב לפני הופעת „דמעת העשוקים“, והרי הוא תעודה ראשונה על המחלוקת מסיעת האפוזיציה ותגובתה ו„הלבנון“, ותעודה בכתב לתולדות „הלבנון“ הירושלמי בכלל.

בעז"ה, יום..... [שנת תרכ"ג] ליושבי ירושלים...

ברכות נשגבות, וטובות לרבבות, כנד נצבות, ליראי ה' חושבי שמו, יראת ד' אוצרים, נורי תפארתנו רוני ארץ מלכי רבנן הרב הגאון המפורסם מוהר"ר זלמן ריבלין נ"י, והרה"ג המפורסם מו"ה נחום טרייוועס נ"י והרה"ג המפורסם מוהר"ר אלי' לוריא הי"ו. כבוד ה' עליהם יחופף ועיניהם תחזינה משרים וצוי' קא מצויינין אגא ה' הושיע נא. פדה עמך מעזים צאנך מיד גוויזים, ואז שפת אמת תכון.

כאשר הצקתנו רוחינו מזקנים שבנו השואפים לרוות נפשם האומללה למרחצאות³, ובחורף העבר התאספנו יחד לטכס עצה, ובאו כולם עה"ח כ"א א' בנדבתו מבלעו ריקו כפי כוחו, והנגידים שבפה נשאו לבבם בנדבות כהוגן, והשלושה מיטיבי לכת, לדרכם הטובה פנו, וקנו אחוזה ונחלה להכנסת ת"ת⁴ להקיל עול מאחב"י⁵ שברוסי' העמוסים לחיותינו בפקוח נפשות, וכוונת מחשבתם הרצוי הי' לעשות גורלות, ולמכור במדינת אשכנז כמבואר שמותם בהבוך⁶ וכל המאורע, ורוח קנאה לבשה בהווארשעווער⁷ לבטל הגורלות ושנאתם קילקלה השורה, וכינוי

(3) בחצר שקנו אמרו „לכונן גם בית-מרחץ“.

(3-א) על החתום כל אחד.

(4) תלמוד תורה.

(5) מאחינו בני ישראל.

(6) בהפנס.

(7) כלומר ראשי כולל ווארשה. והם: ר' משה יהודה ליב הרב דקוטנא, ר' מאיר אוירבך ור' נחום ברמ"א לוי. וראה „דמעת העשוקים“, דף ב', ע"א: „עוד שנאה תעורר מדגים שלא עממו עדיין אש שנאת הרבנים ממוני הארשא על מהר"מ הי"ו ועל הכותב“ וכו'.

שם לקרותינו ליטוואקעס היוצא משנאת לבבם אין לבאר, ועיניכם תחזינה מישרים הפלאנין⁹ הנדפסים שרק בעלילה באו, והתעיבו להדפיס בפה דברי שקרים ולשלחם לחו"ל,¹⁰ ולא שבעה ברעה נפשם והשתדלו עוד לקבוע גם בהמגיד¹¹ ההולך בכל קצוי ארץ, לחלל כבודם וכבוד כל כוללות פרושים הי"ו וכבוד אה"ק וכל יושביה ומשתררים בכ"ד.¹² ומה הם ולנו הלא מעת שנפרדו מכוללינו כולל פרושים לא נמנו עמנו להשתתף בשום צורכי רבים אף בפ"א¹³. אף לא בצורכי בתי מדרשים, לכן ניתן כל דברינו ובקשתינו בהכוך וטענתינו בכתב, אודות מעות אונגריין ומעות ברעסלוי, ומעות פוזנא, ומעות אמעריקע, וכתב פשר שיש לנו על אלף וחמש מאות רוכ' לשנה שיתנו לכוללינו, ואודות ענייני מח"ק ובק"ת¹⁴, ועל עיכובם בלי לעשות לנו ב"ד¹⁵, ואודות החובות שלווינו בהיותנו בצוותא חדא, ועל כתבי עמל שהדפיסו, וגם על הרש"ס¹⁶ שכל החלוקות קטנות יבואו על שמו ואין אנחנו יודעים ורואים ממנו אף פ"א מכל הגשלה על ידו,¹⁷ ויתר הדברים אשר אי אפשר לפורטם, הכל שמנו בפי השד"ר, הרב המאוה"ג הרשב"ה הי"ו¹⁸ והעיקר לכופם להאוארשעווער ולהרש"ס שיעמוד עמנו לדין אצל רבני הספרדים¹⁹ הי"ו אשר אינם נוגעים בדבר, ואו יתראה כשמש בצהרים איך נרדפים אנחנו על צווארינו, וגזילות העניים בבתיהם, ודם נפשות צרות בכנפיהם.

זאת! ועוד אחרת נבקש מהרי ישראל: הן פה יצאו שלושה אנשים וכו' ובראשם יחאל בריל אשר הוא מכולל וואלין²⁰ חתן יעקב ספיר ולא ספיר מעשיו, וידוע מעשיו התועבים בעודו הי' פה, ובצאתו לחו"ל הוסיף עוון על עונו, ולחלל כבוד אה"ק, כנדפס בהמגיד²¹ מן ואו ניסן אשר מתפלל ומתאונן איך ניתן כתב

(8) התכניות.

(9) לחוץ-לארץ.

(10) פרסום פסק-הדין הנ"ל, בהמגיד" שנה ז', גליון 12 (כ"ח אדר, תרכ"ג).

(11) בכמה דברים.

(12) בפרוטה אחת.

(13) מחברה קדישא ובקור חולים.

(14) בית-דין. על ענין זה והקודמים, דובר גם ב"אמת ומשפט" וגם ב"דמעת העשוקים".

(15) הרב שמואל סאלאנט.

(16) ראה "דמעת העשוקים", דף ד', ע"ב: "וגם בזה אנחנו נירדפים שמעת פטירת הה"ג

ר' ישעיה (באראואקי) ז"ל יבואו על שמו כל החלוקות הקטנות נידבת נדיבים של ארץ מרחקים".

(17) המאור הגדול הרב שאול בנימין הכהן הי' ישמרהו וינצרהו.

(18) הראשון לציון ר' חיים דוד חזן, אמנם צד בזכותם ועמד לימנם ואחרי שסרבו

לעמוד לדין עם הרמ"מ ירושלימסקי בפניו וגם זייפו את חתימתו על מכתב בהכרמלי" גוד

רמ"מ ירושלימסקי, תמך בהם ופרסם בעתונים גילוי-דעת לטובתם בהמגיד" ובקונטרס "דברי

אמת", שיצא עלידי סיעת הרמ"מ.

(19) מקום מולדתו לא ידוע בבירור. בכמה אנציקלופדיות כתוב שנולד באחת המושבות

האנגליות בהודו, ולפי מקורות אחרים — נולד בפודוליה. כאן מקור ראשון שהיה ליד וואהלין,

אבל בהתחנתו עם בת ר' יעקב ספיר נספח לכולל הפרושים, ובצאת חותנו למסעיו בתימן

מילא הוא את מקומו כסופר "כולל הפרושים".

(20) במאמר "אוסטראליען", בענין ריבו עם ר' חיים צבי שניאורסון באוסטרליה. "המגיד"

שנה ז', גליון 13 (י' ניסן, תרכ"ג), וגם בגליון 10 של אותה שנה. וראה "דמעת העשוקים".

דף ב', עמוד ב', בהערה. ראה גם "אבן ספיר" חלק ב' עמ' ק"מ, קס"ד-ק"ע.

שליחות להמתועב הנ"ל, והנותנים הרב דקוטנא, ר"ש סאלאנט, ובנימין דוד מוואלקאניק²¹ ועוד מהם, ולא לחינם הלך זרזיר אצל עורב (חמיו), אלא מפני שהוא מינו, אוי לנפשם, ואוי להשנים המתחברים להרשע ברי"ל הנ"ל בבית דפוס להדפיס צייטונג²² להשוות ירושלים עיה"ק לכל עירות שבאיראפיע במעשי הבלי עולם התוהו, אשר נאמר עליה כי מציון תצא תורה.²³ וכי זו תורה וזו שכרה! וכי לזאת נקראת ציון המצויינת בהלכה בצייטונג, ולזאת נקראת הר יראה והר הלבנון לקרוא גם לצייטונג לבנון והנותנים כח להס"א²⁴ ותולין באילן גדול, לחבר גם ד"ת²⁵ להצייטונג, ואי' במס' סוטה שאמר הקב"ה לדוד הע"ה זמירות אתה קורא לד"ת וכו', ואיך נדפסו בהצייטונג משני עבריהם מצד אחד הצייטונג ומצד השני הד"ת, ואחרי קרות החדשות אשר בהצייטונג אשר רק לזה מגמת הפרענאמראנטין,²⁶ נחשבו לנבלי חרש בראש כל חוצות²⁷, ואין כחינו אלא בפה לבקש מכבודם הרמה בלי להשליך תפארת ציון ארצה, ולאמר למשחיתים הנ"ל הרף ירך ולא ירעו ולא ישחיתו עוד בהר קדשו להדפיס עוד צייטונג בעיה"ק ירושלים תו', ואם לא יוסרו באלה ימחו מספר חוקי חיים אשר ינתן מקופה לכל או"א²⁸ מכוללינו, ואם רצונם לישוב על אדמת הק' על משמרתם יעמודו לשקוד חצרות בית האלקים, ולא לבלות ימיהם בהבלי עולם התוהו, אשר לא ישחרו אף לבא לביהמ"ד²⁹ להתפלל ואם גם בשלום רי"א³⁰ לא יוסרו ישלחו גזרתם ע"פ³¹ תבל לאסור איסור עולם בגזירת עירן לבל יקבל שום אחד מאחב"י שבגולה הצייטונג הנדפס בעיה"ק ירושלים, למען שלא יתחלל כבוד ירושלים, כי ידענו גם ידענו ברבות הימים בהתיסד גזעם ושורשם ע"פ תבל בפרענאמראנטין הרבה, אז יהי' השעה משחקת להם לבטא במדקרת חרבם הצייטונג שלהם למי אשר לא יתן יד לפושעים הנ"ל, ובפי רשעים תהרוס קרי', כי ידוע שלחמינו ממרחק נדבת אחינו שבגולה יבואו, וא"א³² היות מלתא דשווי' לתרווי' לכל השוכנים בה, כי כל אחד מושך על צידו, הטוב לזה רע לזה, וכ"א³³ קרוב לעצמו עד חיי' יגיע. והמשחיתים הנ"ל אצים להעשיר ולהרוויח ולא יחושו לכבוד העיר ויושביה, ויקבלו מכל או"א להדפיס זע"ז³⁴ ומכולל על כולל וכדי בזיון וקצף יוצמח מזה ח"ו. והם המה שהדפיסו הכתבי עמל ושטנה עם הי"ב חתימות.

(21) צריך להיות מוילקאמיר, והוא ר' בנימין דוד מוילנא הד"צ בירושלים.

(22) עתון.

(23) ראה „דמעת העשוקים“, דף ב', ע"א, דף ד', ע"ב.

(23א) הסטרא-אחרא.

(24) דברי-תורה.

(25) החתומים.

(26) מעניין, שאותו ר' שמואל שלמה לא הקפיד לפרסם חידושי תורה ב„חבצלת“ לשנת תרל"ט. גם פרסם מאמרים תורניים בשם „שמע שלמה“ ב„המסדרונה“ של ר' חיים הירשנזון, וחיבר ספר „עמודי שש“.

(27) כל אחד ואחד.

(28) לבית המדרש.

(28א) בשלום ורחמים (?)

(29) עלי-פני תבל.

(30) וכל אחד.

והמדפיס הרב הישיש המופלג מוה' ישראל ב"ק ג"י אשר יש לו הסכמות מכל גאוני ספרדים ואשכנזים היו' אשר הי' לפנים בפעה"ק, באשר שהוא זכה לראשונה להכין דפוס בירושלים אשר לא הי' מעולם דפוס בעה"ק, ויגע וטרח ללמוד פועלים מאחב"י מלאכת הדפוס להיות להם למשענת לדי חיותם, " לכן זיכו לו הגאונים הנ"ל שלא ירים איש את ידו מבלעדו להכין דפוס אחר, " וכן הרב ר' ישראל הנ"ל לא רצה לעשות מחשבת פיגול ולהעלות על מכבש דפוס קודש כתבי עמל ושטנה באומרו איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים. ובטחוננו ברוב צדקתם ורוב טובם שישמו מקום לדברינו אלה הנאמרים באמת ורחמים, למען אהבת ציון ולמען יושביה השוכנים עליה ודורשים שלומה. ויותר ממה שכתוב כאן יבינו מעכ"ת, וגו' ³³ מדעתם הו', ויקיים בנו מ"ש " (בטוב צדיקים תעלוץ קרי' ובאבד רשעים (הנ"ל) רנה, ושישמע בקול משמיע שלום מבשר ישועה ולזכות ולראות בבנינה בב"א. ³⁵

דברי עמוסי' התלאות המשמיצים רנה ותפלה בכל מקומות קדשינו ולפני כותל המערבי אשר לא זזה עדן שכינת עזינו להפגיע בעד אחב"י שבגולה אשר חיינו תלויים בם, והם במי שאמר והי' העולם, הבאים עה"ח ודשה"ט ³⁶ באהבה רב ובלונ"ח. ³⁷

נאם מנחם מענדל במהר"מ זלה"ה ירושלימסקי.

נאם שמואל שלמה מהוראדנא

נאם, ונאם ³⁸.

30-א) זה על זה.

31) ראה דברי חתנו ר' ישראל דוב פרומקין, במאמרו "אבל כבוד", על ר' ישראל ב"ק, ב"חבצלת" שנה ה', גליון ב' (ה' כסלו, תרל"ה): "ויותר משלשים פועלים יהודים עשו במלאכת דפוסו בימים החולפים, ויביאו טרף לביתם ביגיע כפיהם".

32) בענין זה ראה מאמר "והייתם נקיים מה' ומישראל" מאת מו"ל "הלבנון" "הלבנון" שנה א', גליון 10 (ח' חשוון, תרכ"ד), במאמרם זה הם מסירים מעליהם את אשמת השגת גבול ר' ישראל ב"ק, ומאשימים אותו בהשגת גבולם, שקיבל להדפיס את הספר "נדיב לב" של רח"ד חזן, שהם התחילו בהדפסתו. גם בנוגע ל"חבצלת" אמרו: "והנך חוטא ולא להשתכר בהחבצלת (אוולת) שאתה מדפיס (עם ריעיך הידועים בשמם בקונטרס אמת ומשפט) אף אחר ראית ההסכמה שנתנו לנו הגאונים ב"ד הגדול של אשכנזים ש"י ברישום אחר לא יהיו להדפיס מה שאנחנו החלנו להדפיס — ומי לא יודע כי האולת שלך לא תואיל לך, ואך אותנו זויק לפי שעה". הם גם האשימו את ב"ק שזייף את ההסכמות, והביאו גביית עדות מאחד המסכמים ר' שלמה לוי, שאמר להם "כי זכור לו שנתן לו פעם אחת הסכמה אך רק על הסגת גבול איזה ספר שהדפיס". הם גם הביאו העתק ממכתבו של ר' ישעיה בארדאקי אליהם משנת תרכ"ב, שבו יביא את דברי ב"ק שתמך ידו "בכתב חומר על דבר הקמת בית דפוס בארבע ערי קודש בלעדו". ההסכמות נדפסו בספר "עבודת הקודש" להחיד"א, הספר הראשון שב"ק הדפיס בבית דפוסו בירושלים (בשנת תר"א), ואינו עתה לפני כדי להכריע. ראה גם מאמרו של ר"ל טובר: "לדברי ימי הדפוס בארץ ישראל" בקובץ "ירושלים" לזכר ר"מ לונג, ירושלים, תרפ"ח, עמודים קע"ט-קצ"ב.

33) מעלת כבוד תורתם.

34) מה שכתוב (משלי, י"א, י').

35) במהרה בימינו אמן.

36) על החתום ודורשי שלומם הטוב.

37) ובלב ונפש חפצה.

38) שתי חתימות חסרות. ואולי היו צריכים לחתום ר"ל יעבץ ור' לייבוש כהן. חברי

רש"ב הכהן בגבאות הישיבה והם חתומים על תוכנית ההגרלה.

מתוך מכתב זה מובנים לנו תלונות עורכי „הלבנון“ בכלות השנה הראשונה, בעמדם ב„פתח הלבנון“ — שם המאמר — בגליון י"ב (ח' בטבת, תרכ"ד): „תחת קוינו טוב נחלנו צער ויגון מבית ומחוץ — מבית נאספו עלינו עושקי אדם הבוכים בדמעות עשוקים,“ ויום ולילה חורשים עלינו מזימות ופורשים רשתות ללכדנו — — — ועליו יציץ הזדון ויפרח האוולת.“ — — — כן מחוץ יצאו מהם נצבים רהבים ושטי כוזב אנשים צבועים אשר כח פניהם להם לבוא במחתרת לחדרי לבבות התמימים, ואלה יסובכו מעיר לעיר במדינות רוסיה ויהמון לפני הרבנים התמימים לאמר לא עת לחשות. הבה נתחכמה להפיל הלבנון באדיר בטרם יגדל ויגבה קומתו ושלוחותיו יעברו ימים. הן טובת ירושלים כי הגדות מבהילות תכסנה אותה, וכבודה באמת הסתר דבר. ואלה נוטעי בהר הלבנון יודיעו כל הנעשה בירושלים ובאדמת הקודש. התעמולה הזיקה הרבה ל„הלבנון“ אבל בין כה וכה היה הגליון הזה אחרון ל„הלבנון“, כי עמו נפסקה הוצאתו על ידי הפחה שנודע לו שהעתון מופיע בלי רשיון מהממשלה בקושטא. כעבור שנה חידש ברי"ל את הוצאת „הלבנון“ בפאריז, שהופיע שם עד מצור פאריז במלחמת צרפת ואשכנז בשנת 1870. הוא חידש אותו אחר-כך במינץ, שיצא בהוצאת הד"ר מ. לייהמאן, עורך ה„איזראעליט“. בשנת תרמ"ג, בעלות ברי"ל עם האכרים מרוזנוי לארץ-ישראל, להתנחל במושבת עקרון שהבארון רוטשילד ייסד בעבורם, נפסק שוב „הלבנון“ וחידשו בשנת תרמ"ו בלונדון.

אחרי „הכרם“ של נפתלי הלוי היה „הלבנון“ העתון העברי השני שהופיע בבירת אנגליה. אבל רק גליונות אחדים הופיעו ממנו. באמצע כתיבת מאמר-ראשי נפח ברי"ל את נפשו, בראשית חשון תרמ"ז, והוא בן ג"א שנה במותו. ואלה תולדות „הלבנון“ בגלגוליו מירושלים עד לונדון.

39) רמז לספר „דמעת העשוקים“ לרש"ש בווארסקי, ששעריו השלישי והרביעי נקראים „עושק משפט“ ו„עושק אהב“.

40) ה„חבצלת“ וראה לעיל הערה 32.

